
À N G E L S C A M P O S

EL NOM DELS VENTS: ESTUDI CONTRASTIU CATALÀ- CASTELLÀ-FRANCÉS*

1. INTRODUCCIÓ

El vent és un dels fenòmens meteorològics més temuts i respectats des de l'antiguitat, època en què, molt sovint, es relacionava amb les divinitats. El domini d'aquest meteor sobre altres ha donat lloc a una gran riquesa lèxica pel que fa als noms dels vents en diverses llengües i cultures. La diversitat de denominacions no solament s'ha de relacionar amb els factors culturals, sinó també, i d'una manera molt especial, amb els factors geogràfics. Com sabem, els vents solen classificar-se atenent a la direcció des d'on bufen; evidentment, els punt cardinals són universals, però no ho són els referents físics que cada parlant té d'aquests punts cardinals. Això explica, des de la perspectiva intralingüística, l'existència de geosinònims, i des del punt de vista interlingüístic, les dificultats a l'hora d'establir les equivalències entre diverses llengües. En aquest article volem estudiar quin sistema per anomenar els vents utilitzen el català, el castellà i el francès i ens plantejem els objectius següents:

1. Realitzar un estudi descriptiu que ens permeti comparar els recursos semàntics i morfològics que fan servir el català, el castellà i el francès.

* Aquest article forma part del projecte d'investigació LINK GR-2002-202, finançat per la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana i de la xarxa temàtica 1999XT 00036 de la CIRIT (Generalitat de Catalunya). Vull agrair la col·laboració a M. Josep Cuenca, pels seus suggeriments, i a Mercè Lorente, per l'ajuda en la recerca bibliogràfica.

2. Mostrar, a partir de l'anàlisi descriptiva, quins són els problemes amb què es poden trobar els traductors en la seua tasca i demostrar els paranys que es poden amagar sota formes lingüístiques semblants o procedents d'un mateix ètim (falsos amics).

3. Proposar algunes solucions quant a les equivalències en aquestes llengües, tenint en compte les varietats funcionals i el contingut semàntic que es dona en cadascun d'aquests sistemes lingüístics.

Per tal d'aconseguir aquests objectius, seguirem els principis metodològics de la lingüística cognitiva i de l'anàlisi contrastiva. La lingüística cognitiva és un model que ens permet acostar-nos a la forma i al significat relacionant-los. S'hi parteix de la idea que el significat d'una paraula té repercussions quant a la forma que aquesta adopta. Dins la lingüística cognitiva, la gramàtica cognitiva és la que posa de manifest aquesta relació entre les parts de la teoria lingüística:

Langacker (1987, 1990^a, 1991, etc.) considera que la gramàtica es un conjunto organizado de unidades simbólicas –el resultado de la asociación de un polo semántico y un polo fonológico-. Lo importante de su propuesta es que no identifica el concepto de unidad simbólica únicamente con la palabra o el signo lingüístico, sino que lo extiende a todos los niveles lingüísticos incluso a la sintaxis. (Cuenca & Hilferty 1999: 24)

Així mateix, dins la lingüística cognitiva, la teoria del prototipus ens permetrà establir una progressió entre aquelles estructures més prototípiques, que es repeteixen en totes les llengües que estudiem, i aquelles que són més particulars d'algun sistema lingüístic concret i que, per tant, són més perifèriques; i, la teoria del nivell bàsic, que es basa en una classificació des del punt de vista jeràrquic, ens servirà per a veure els diversos nivells d'especialització, la qual cosa ens ajudarà a fer l'anàlisi conceptual, és a dir, a analitzar l'arbre de camp dels vents. A banda de la lingüística cognitiva, la metodologia de la lingüística contrastiva té un pes molt destacat en aquest treball en la mesura que ens permet comparar les estructures formals i semàntiques que presenta cada llengua i, en la versió més actual, té en compte diversos tipus de texts i aspectes culturals.

Per desenvolupar aquest estudi, hem confeccionat un corpus considerant els diversos graus de formalitat en les tres llengües que analitzem:

Àmbit formal. Aquest àmbit està constituït per paraules, en molts casos en desús o utilitzades en àmbits literaris, que provenen dels noms dels vents del llatí o del grec.

Àmbit estàndard. Dins aquest grup, incloem mots que s'usen en la comunicació entre especialistes de la meteorologia i en les previsions meteorològiques.

Àmbit popular. En aquest àmbit, relacionat sobretot amb el món rural, trobarem paraules usades només en situacions poc formals.¹

(1) En aquest nivell fem referència als noms que s'utilitzen per als vents en un ambient rural o mariner, on els vents tenen una influència cabdal en la vida quotidiana i, per tant, cal utilitzar etiquetes que resulten ben precises i unívokes. Des d'aquest punt de vista, el llenguatge més popular s'acosta al llenguatge científic.

En concret, el corpus inclou diccionaris normatius de les tres llengües, alguns diccionaris ideològics, manuals de meteorologia amb diversos nivells d'especialització, periòdics i obres de caràcter popular.²

Abans d'iniciar l'anàlisi d'aquestes obres, hem barallat les següents hipòtesis:

a) Cada llengua té unes coordenades geogràfiques diferents, la qual cosa deu influir en la construcció de les denominacions o, si més no, en el contingut semàntic dels noms amb un mateix origen etimològic.

b) La variació funcional i diafàsica que presenten els sistemes lingüístics afecta les nomenclatures dels vents, de manera que dins una mateixa llengua trobarem diverses roses dels vents condicionades pels diferents perfils dels parlants.

c) El llenguatge popular dels vents presenta característiques semblants al llenguatge científic, des del punt de vista morfològic i conceptual, és a dir, que, d'alguna manera, el llenguatge popular és també, com el científic, un llenguatge d'especialitat.

Per tal de desenvolupar els objectius plantejats, presentarem, en primer lloc, les dades que hem recollit en el corpus i les exposarem en les tres roses dels vents, que constitueixen un veritable arbre de camp (apartat 2). Tot seguit, analitzarem el nivell semàntic des de la perspectiva onomasiològica, és a dir, l'anàlisi conceptual o la distribució de les diversos noms en l'arbre de camp i l'anàlisi de la sinonímia i l'antonímia; a continuació, farem l'anàlisi semàntica dels noms dels vents des del punt de vista semasiològic on analitzarem recursos com la metàfora i la metonímia (apartat 3). En últim lloc, presentarem l'anàlisi morfològica, que se centrarà en les diverses construccions formals (apartat 4), i les conclusions (apartat 5). Els tres apartats dedicats a l'anàlisi tenen la mateixa estructura: presenten un subapartat dedicat a l'anàlisi de l'àmbit formal, un altre dedicat a l'àmbit estàndard i un de dedicat a l'àmbit popular.

2. ANÀLISI SEMÀNTICA ONOMASIOLÒGICA: ESTUDI CONCEPTUAL

Seguint Dirven i Verspoor (1998: cap. 3), l'anàlisi semàntica s'ha de fer des d'una perspectiva doble: onomasiològica (del concepte al terme o mot) i semasiològica (del terme o mot al concepte). Des del punt de vista onomasiològic, estudiarem la distribució conceptual dels noms dels vents i les relacions de sinonímia i antonímia que s'estableixen entre els termes. Des del punt de vista semasiològic, analitzarem les xarxes radials de significat i també les denominacions que es creen a partir dels processos de metàfora i de metonímia.

En primer lloc, cal presentar l'arbre de camp que, que representa la manera com s'organitzen mentalment els termes referits als vents i que, en aquest cas, són les roses dels vents:

(2) Podeu consultar les referències en la llista de corpus que incloem després de la bibliografia.

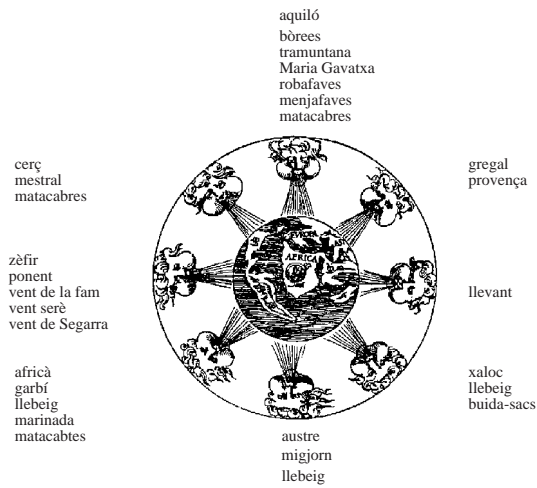

Figura 1. Rosa dels vents en català

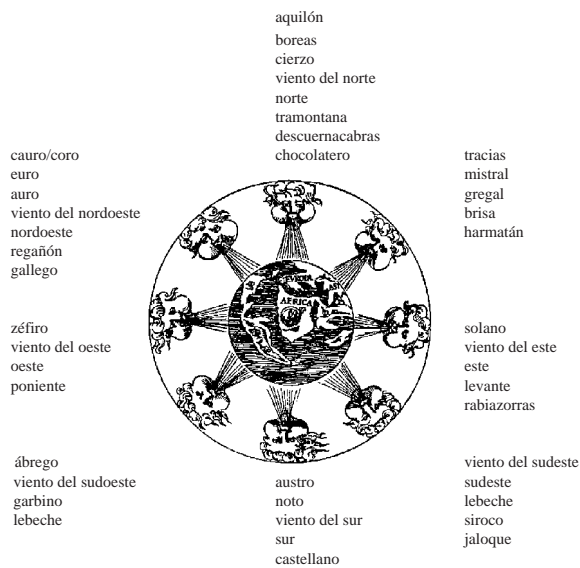

Figura 2. Rosa dels vents en castellà

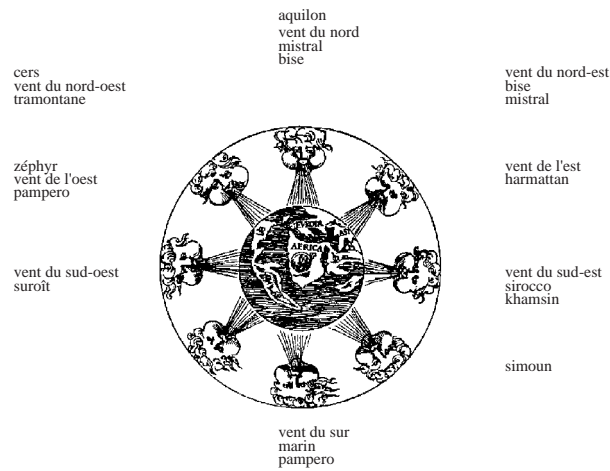

Figura 3. Rosa dels vents en francès

2.1. L'ÀMBIT FORMAL: ELS NOMS DE LA TRADICIÓ CLÀSSICA

En observar les roses dels vents i, en particular, les denominacions pertanyents a l'àmbit formal, un dels fets més cridaners és el diferent arrelament que aquests termes, procedents del món grecollatí, han tingut en les llengües que estudiem. Perquè es veja més clarament aquesta divergència, presentem la taula 1:

Taula 1. Els noms dels vents en l'àmbit formal

direcció	català	castellà	francès
N	aquiló, bòrees	aquilón, bóreas, cierzo	aquilon
NE		tracias	
E		solano	
S	austre	austro, noto	
SO	africà	ábrego/ábrigo	
O	zèfir	zéfiro	zéphyr
NO		cauro/coro, euro	cers
N/NO	cerç		

Com veiem, en castellà s'han mantingut totes les formes; en canvi, en català i, sobretot, en francès hi ha molts buits.

A més de la diferència quantitativa, cal observar alguna divergència quant a la situació en l'arbre de camp de termes que parteixen de la mateixa etimologia. És el cas

dels derivats del llatí CĒRCIUS: *cerç*, *cierzo*, *cers*. Aquest vent presenta diversos canvis: en català, és un vent vacil·lant entre el nord i el nord-oest, mentre que en castellà és el vent del nord i en francès és el vent del nord-oest. Es tracta d'un cas estrany perquè el terme procedeix del vent clàssic CĒRCIUS i, generalment, els vents clàssics solen mantenir el significat originari. Possiblement, l'ús ha estat un factor determinant en aquest canvi semàntic, encara que els noms dels vents clàssics no s'utilitzen de manera habitual. El cas del *cerç*, però, és una mica excepcional perquè, tot i ser un nom clàssic, ha transcendit a àmbits més populars, com tindrem ocasió de comprovar en aquest treball.³ El nom *zèfir* també presenta diversitat interlingüística: en català i en castellà conserva el sentit originari ('vent de l'oest'); en canvi, en francès, encara que en un principi mantenia el sentit originari, ha pres el sentit de 'vent suau', que és el que actualment recullen els diccionaris monolingües d'aquesta llengua. El canvi, però, més significatiu és el d'*euro*, que en llatí era el vent del sud-oest i en castellà ha pres el sentit de vent del nord-oest.

Un altre aspecte que cal comentar és que molt sovint els vents, encara que presenten la mateixa direcció, no tenen les mateixes característiques en totes les llengües. Un dels casos més significatius és el de *solano*, que és el vent de l'est, però no pot ser equivalent al *llevant* català, ja que el *llevant* sol ser fresc, mentre que el *solano* és un vent sec i calent.

Pel que fa a les relacions de sinonímia, destaquen sobretot en castellà, ja que és la llengua en què més han arrelat els noms clàssics, tot i que en català també hi ha el cas d'*aquiló* i *bòrees*, ambdós per a referir-se al vent del nord:

Vent del nord (cast.): *cierzo*, *bóreas*, *aquilón*
 Vent del nord-oest (cast.): *cauro/coro*, *euro*

El vent del nord és el que més nombre de sinònims presenta, fet que es pot relacionar amb les condicions climàtiques de l'estat espanyol. Cal assenyalar, però, que els tres sinònims no són sinònims absoluts. Així, encara que tots pertanyen a l'àmbit formal, *cierzo* ha transcendit a l'àmbit estàndard (1) i fins i tot a l'àmbit popular (2):

(1) Viento moderado del norte en el nordeste peninsular y Baleares con intervalos de fuerte en el nordeste de Gerona, sur de Tarragona, Menorca y nordeste de Mallorca, *cierzo* en el valle del Ebro, del nordeste moderado en canarias. (*Levante*, 12-2-2000)

(2) *Cierzo* y mal señor, destruyen Aragón. (Correas, 113)

En canvi, *bóreas* i *aquilón* pertanyen a un registre més elevat, probablement, sols reservat per a la poesia.

2.2. L'ÀMBIT ESTÀNDARD

En l'àmbit estàndard, hi ha més equilibri pel que fa a la quantitat de denominacions en cada direcció. En la taula 2, veurem més clarament la distribució dels termes:⁴

(3) En català, també la denominació *cerç* es troba en el llenguatge popular. Algunes dites en són un exemple: "Llamp a la marina, cerç a la matina" (DCVB) o "Si fa cerç al dematí i a la tarda garbinada, les espigues granaran com a boles de porrasa" (Gomis, 134).

(4) En català, també es poden fer servir les denominacions paral·leles que s'usen en castellà i en francès (vent del nord, vent del sud...), depèn del grau de formalitat del text dins el nivell estàndard.

Taula 2. Els noms dels vents en l'àmbit estàndard

direcció	català	castellà	francès
N	tramuntana	viento del norte/viento norte,cierzo	vent dur nord, mistral
NE	regal	viento del nordeste/viento nordeste	vent du nord-est
E	llevant	viento del este	vent de l'est
SE	xaloc	viento del sureste	vent du sud-est
S	migjorn	viento del sur/ viento sur	vent du sud
SO	garbí, llebeig, marinada	viento del suroeste	vent du sud-oest
O	ponent	viento del oeste/viento oeste	vent de l'oest
NO	mestral	viento del nordoeste	vent du nord-oest, tramontane

En aquest apartat, volem destacar alguns termes, aparentment equivalents i que, tanmateix, ocupen llocs diferents en la rosa dels vents. Un dels casos més cridaners és el de *tramuntana*. En català, *tramuntana* és el vent del nord, un dels vents més representatius de la nostra zona, especialment, de l'Empordà; per contra, en francès, *tramontane* és el vent del nord-oest i s'utilitza, sols ocasionalment, en el llenguatge de les previsions meteorològiques. Un altre cas de diversitat onomasiològica és el dels derivats de *MAGISTRĀLE*. En català, *mestral* és el terme que s'usa per a designar el vent del nord-oest; tanmateix, en francès, el nom *mistral* designa el vent del nord. En ambdós casos (*tramuntana-tramontane*; *mestral-mistral*), hauríem de parlar d'amics falsos, és a dir, paraules amb una forma molt semblant en les tres llengües però amb significats diferents.

La sinonímia en aquest àmbit se sol evitar. No obstant això, encara hem pogut trobar alguns sinònims, sobretot en el cas dels vents de sud-oest: *garbí*, *llebeig* o *marinada*. El fet que aquest vent tinga tants sinònims es pot explicar pel fet que és un vent característic del clima del Principat:

Respecto a la dirección del viento, suelen predominar los suroestes desde Tarragona a la Costa Brava. (Bosque & Vilà 1989: IX: 63)

En el cas del del castellà es tracta de sinònims i, a més, presenten una forma molt semblant. L'únic element que presenta vacil·lació és l'aparició del genèric *vent* (3):

- (3) Soplará noroeste moderado en Girona. (*El País*, 19-2-2000)
 (4) Soplarán vientos moderados del Noroeste. (*El País*, 19-2-2000)

En aquest àmbit, podem parlar d'antonímia pròpiament dita, que es veu gràficament representada en la rosa dels vents,⁵ on els vents de direcció oposada es troben enfrontats. En el cas del francès i del castellà, l'antonímia es fa més explícita perquè les denominacions inclouen els punts cardinals on es pot veure més clarament l'oposició dels vents:

- (5) viento del norte – viento del sur
 viento del este – viento del oeste

En el cas de les denominacions catalanes (6), l'antonímia queda més oculta i solament es pot establir si es coneix el significat dels noms dels vents:

- (6) tramuntana – migjorn
 ponent - llevant

2.3. L'ÀMBIT POPULAR

En l'àmbit popular, trobem una gran quantitat de noms per a cada punt cardinal. Observem la taula 3:

Taula 3. Els noms dels vents en l'àmbit popular

direcció	català	castellà	francès
N	tramuntana, Maria Gavatxa, robafaves, menjafaves, matababres	tramontana, zarzagán, descuernacabras, chocolatero	bise, mistral
N-E	gregal, provença	mistral, gregal, brisa, harmatán	bise, mistral
E	llevant	levante, solano, rabiazorras	harmattan
SE	xaloc, llebeig, buida-sacs	lebeche, siroco, jaloque	sirocco, khamsin, simoun
S	migjorn, llebeig	castellano	marin, pampero
SO	llebeig, garbí, matababres	garbino, lebeche, ábrego	suroit
O	ponent, vent de la fam, vent serè, vent de Segarra	poniente	pampero
NO	mestral, matababres	gallego, auro, regañón	tramontane

(5) «remet a una oposició escalar, és a dir, graduable (molt fred, poc calent, tebi, congelat, etc.). Els antònims presenten diferents graus d'una mateixa característica (la temperatura)» (Conca *et alii* 1998: 152).

La cultura popular ha creat una gran quantitat de noms, molt sovint fent servir processos metafòrics i metonímics, dels quals ens ocuparem en el proper apartat. Ara ens fixarem en la distribució dels termes en cada punt cardinal. En català, el vent de l'oest i sobretot, el vent del nord són els que més han estimulat la cultura popular. Aquesta riquesa onomàstica en aquestes caselles deu estar motivada per causes meteorològiques; de fet, la tramuntana i el ponent són dos dels vents amb característiques ben marcades en la meteorologia del nostre domini lingüístic. La tramuntana és un vent propi de la zona de l'Empordà, mentre que el ponent és un vent ben típic dels estius al País Valencià. Mirem de quina manera es descriuen els vents d'aquestes zones:

[...] durante la mitad fría del año, la gran corriente atmosférica que, casi diariamente, se dirige desde el Golfo de Vizcaya hacia el Mediterráneo, queda dividida en 2 ramas por el macizo de los Pirineos. Una de ellas, después de recorrer el mediodía de Francia hasta el Rosellón, penetra en Cataluña, saltando por encima de las Alperas, bajo la forma de viento N o NNO: es la tramuntana. (Candel 1992: 56)

La influencia templada, traducida en la presencia de las llamadas masas de aire polares, principalmente la marítima, y en el predominio, a escala sinóptica, de los vientos del oeste [...] (Bosque & Vilà 1989: IX:46)

En castellà, el vent del nord és també el més ric pel que fa a la quantitat de denominacions; en general, els vents de component nord i est gaudeixen d'una gran riquesa onomàstica. En canvi, el vent del sud i el de l'oest solament presenten un terme. Pel que sembla, tot i que són vents molt freqüents en el clima d'aquesta zona, passen desapercibuts, ja que no tenen trets que els fan característics.

En francès, el vent de sud-est és el més nombrós pel que fa a quantitat de denominacions, tanmateix no és el més típic d'aquest país, sinó que a França són molt més típics els vents de l'oest, sovint carregats d'humitat.

En aquest àmbit és on més quantitat de noms podem trobar en totes les llengües; no obstant això, no podríem parlar exactament de sinònims, ja que aquests mots no són equivalents. Sovint són geosinònims o noms corresponents a diverses varietats diafàsiques o diatòpiques d'una mateixa llengua. Per exemple, en català, *Maria Gavatxa* o *robafaves* són denominacions que corresponen a un àmbit molt més popular i a sectors professionals determinats, mentre que *tramuntana*, tot i ser popular, és més general i, de fet, s'utilitza també en l'àmbit estàndard. En el cas del castellà, ocorre un fet semblant: així, *levante* és menys popular que no *rabiazorras*, que correspon a un grup més reduït. Pel que fa al francès, el terme *khamsin* és una variant diatòpica, que s'empra a Egipte, del vent del sud-est.

També hem detectat en català i en francès diversos casos de polisèmia. Per exemple, en català, *llebeig* apareix en aquest quadre amb tres significats diferents: vent del sud-est, vent del sud i vent del sud-oest, segons el poble on s'utilitza el terme i la situació geogràfica d'aquest. Així mateix, el *matacabres*, segons qui l'usa, es refereix al vent

del nord o vent del nord-oest. El garbí també presenta diversos significats: tot i que majoritàriament és vent del sud-oest, en algunes poblacions com ara Cullera o Alcalà de Xivert es fa servir en el sentit de vent del sud-est. En francès, hi ha el cas *mistral* i *bise*, que s'utilitzen tant per a designar el vent del nord com el vent de nord-est. També *pampero* té dos significats: vent del sud i vent de l'oest.

Convé comentar que alguns dels noms d'aquest àmbit coincideixen amb els noms de l'àmbit estàndard: *tramuntana*, *gregal*, *llevant*, *xaloc*, *migjorn*, *llebeig*, *garbí*, *mestral*. En l'àmbit estàndard, però, no hi ha polisèmia, mentre que en l'àmbit popular sí que n'hem detectat algun cas (*llebeig*: vent del sud-oest i vent del sud). Igualment, en castellà, el *levante* apareix en alguns textos estàndard, com ara previsions meteorològiques. En francès, solament la denominació *mistral* apareix també, de manera ocasional, en les previsions meteorològiques (àmbit estàndard).

3. ANÀLISI SEMÀNTICA SEMASIOLÒGICA

Pel que fa a aspectes semàntics semasiològics, serà molt útil la revisió que la lingüística cognitiva ha fet dels conceptes de metàfora i metonímia. Aquests conceptes han deixat de ser considerats figures retòriques reservades per a l'ús de grans poetes i han començat a analitzar-se considerant la gran incidència que tenen en la llengua quotidiana. Lakoff defineix la metàfora com la relació de semblança entre dos dominis cognitius que, en paraules de Cuenca i Hilferty (1999: 70), “son representaciones mentales de cómo se organiza el mundo y pueden incluir un amplio abanico de informaciones, desde los hechos más indiscutibles y comprobados empíricamente hasta los errores más flagrantes, las imaginaciones más peregrinas o las supersticiones”. Així doncs, quan parlem de metàfora conceptual, haurem de referir-nos a un *domini d'origen*, que és el que presta els conceptes i a un *domini d'arribada*, que és el camp sobre el qual se superposen aquests conceptes.

La metonímia, per contra, actua sempre dins un mateix camp cognitiu i es tracta d'una relació de continuïtat dins els elements d'un mateix domini. En aquest cas, el que haurem de tenir en compte són els conceptes de *punt de referència* i *zona activa*. El punt de referència és el referent en global, mentre que la zona activa és la subpart rellevant d'aquest referent (Cuenca & Hilferty 1999: 110-111). Així per exemple, en la meteorologia popular, s'utilitzen noms d'animals (*borreguet* o *cabreta*) o d'objectes (*enclusa*) per a designar els núvols que tenen formes semblants a aquests animals o objectes, de manera que la forma del referent funciona com a zona activa.

3.1. ELS NOMS DELS VENTS CLÀSSICS

En aquest àmbit, no podem parlar de creació conceptual, ja que els noms es creen en llatí i grec i alguns s'adapten fonèticament a les llengües romàniques. Alleyne comenta així les diverses denominacions clàssiques:

Au cours de la période républicaine de Rome, le nombre n'était jamais fixe; deux à l'origine (Auster et Septentrion), les désignations ont atteint, à l'époque d'Auguste, le nombre de vingt-trois, à savoir: Septentrio, Gallicus, Supernates, Aquilo, Boreas, Carbas, Solanus, Ornithias, Caecias, Eurus, Vulturnus, Euronotus, Auster, Altanus, Lobonotus, Africus, Subvespernus, Argestes, Favonius, Etesias, Circius, Caurus, Thrascias. (Alleyne s.d.: 101)

Per tant, els fenòmens de metàfora i metonímia corresponen a la llengua d'origen, ja que en les llengües romàniques ha perdut el sentit figurat que existia en la llengua original.⁶ Únicament en el cas del català *africà* es manté la metàfora “els vents són persones”, que veurem desenvolupada en el següent apartat.

3.2. L'ÀMBIT ESTÀNDAR

Els noms dels vents solen fer referència a l'origen de procedència, és a dir, al lloc d'on bufen. En el cas del castellà i del francès, al·ludeixen al punt cardinal concret i comú per a tots, de manera que es redueix la possibilitat d'equívocs. En català s'opta per fer referència al que hi ha en aquest punt cardinal o, si més no, a les referències físiques que tenia la llengua on es va formar el terme (*tramuntana* –més enllà de les muntanyes–, *llebeig* –de Líbia–, *gregal* –de Grècia–). Una altra possibilitat és al·ludir el punt del recorregut solar (*migjorn*, *llevant* i *ponent*). L'única denominació que s'allunya d'aquests paràmetres és el terme *mestral*. Aquest nom no indica el lloc de procedència, sinó el caràcter dominant ('mestre') d'aquest vent. En tots els casos, doncs, la zona activa per a l'elecció del terme o mot –és a dir, la part del concepte que es destaca de la resta de característiques– és el punt des del qual bufa el vent. Així, en els noms populars dels vents en català, podem parlar d'un procés metonímic en què es pren la direcció del vent o el lloc d'on ve pel vent mateix. En castellà, en alguns casos, també s'usa aquest procés metonímic i, de vegades, les denominacions del tipus *viento del nordeste* queden reduïdes a *nordeste*:

(7) Predominio del nordeste y temperaturas máximas en descenso. (*Levante*, 12-5-2000)

En francès, en canvi, aquest procediment no és comú, sinó que, en el nostre corpus, el punt cardinal s'acompanya sempre del genèric *vent*.

3.3. L'ÀMBIT POPULAR

En l'àmbit popular de la llengua, prenen importància els processos metafòrics en la creació de noms, sobretot en català i en castellà. Tant en una llengua com en l'altra, els noms dels vents s'inscriuen dins la següent metàfora conceptual:

Domini origen: persones

Domini arribada: vents⁷

(6) La majoria de noms fan servir el recurs de la personificació, en alguns casos, caldrà parlar de deïficació.

(7) Aquesta metàfora conceptual de caràcter popular, s'ha traslladat a la llengua estàndard, la qual sol aplicar noms de persones als vents violents (*Mitch*, *Georges*, *El Niño*).

Dins aquesta metàfora, tenim en català el cas de *Maria Gavatxa* i del francès *simoun*, que és potser el més evident. En aquest exemple, el nom del vent ha estat designat amb un antropònim. En el domini epistemològic, la relació es podria establir així:

“LES PERSONES TENEN NOM” correspon a “ELS VENTS TENEN NOM”

En una línia molt semblant, trobem els gentilicis que s'utilitzen en castellà (*gallego, castellano*). En aquest cas, la relació en el domini epistemològic podria ser:

“LES PERSONES HABITEN EN UN LLOC O VÉENEN D'UN LLOC” correspon a “ELS VENTS HABITEN EN UN LLOC O VÉENEN D'ALGUN LLOC”

Així mateix, l'adjectiu *regañón*, habilitat com a nom, també forma part de la metàfora conceptual “els vents són persones”, ja que, habitualment, *regañón* és un adjectiu que s'aplica a persones.

Per últim, dins la metàfora conceptual “els vents són persones”, tenim els mots composts, formats amb verb i nom, on, a més de metàfora, podem trobar una metonímia, ja que l'acció o l'efecte que produeix un determinat vent passa a designar-lo:

(8) menjafaves, robafaves, matababres

(9) Al camp de Tarragona anomenen *buida-sacs* el vent xaloc perquè bufa a l'abril o al maig i impedeix que els blats granin bé. (Gomis, 140)

En català, trobem algun cas de polisèmia, com ara *llebeig*. Aquesta denominació presenta diversos significats dins la mateixa llengua (‘vent del sud-est, vent del sud o vent del sud-oest’), com a conseqüència de la diversitat dialectal. Es tracta, doncs, d'un cas de “geopolisèmia”.

4. ANÀLISI MORFOLÒGICA

Dins de cadascun dels tres àmbits que hem establert (formal, estàndard i popular), distingirem entre mots simples, derivats, habilitats, composts o composts sintagmàtics. L'ordre de classificació reflecteix una progressió des d'estructures més simples fins a estructures més complexes, que s'aproximen més a la forma d'un sintagma.

4.1. L'ÀMBIT FORMAL

Des del punt de vista morfològic, els noms procedents de les divinitats clàssiques són, majoritàriament, noms simples, presos de noms derivats del llatí o del grec. Solament, hi ha dos noms que s'escapen d'aquesta norma o, si més no, que poden

resultar casos problemàtics. Ens referim a les denominacions *solano* (cast.) i *africà* (cat.).

Solano és un nom pres de l'adjectiu llatí *SOLANUS* i, per tant, en la llengua receptora el mot sols ha rebut una evolució fonètica, però no hi han afegit cap sufix ni prefix. Ara bé, en aquesta denominació, el parlant castellà podria reconèixer la paraula *sol* i podria relacionar-la-hi. Des d'aquest punt de vista, s'hauria de considerar com un mot derivat.

Un cas molt semblant és el del nom català *africà*, que deriva del llatí *AFRICUS*. En castellà, el mot *ábrego* ha sofert l'evolució fonètica habitual i, d'aquesta manera, s'ha esborrat per al parlant actual el sentit del llatí. En canvi, el català ha optat per mantenir el sentit i crear una paraula en la llengua actual, que és derivada: *africà*. El terme *africà* és derivat i, per això, no manté l'accentuació del llatí, sinó que trasllada la síl·laba tònica a l'última síl·laba. El sufix *-à* és molt freqüent en català per als gentilicis i, de fet, en aquest cas està utilitzat com a gentilici, amb el significat 'vent procedent d'Àfrica'. RuaiX, en parlar dels noms derivats de noms i concretament dels gentilicis, afirma:

Bàsicament equivalen a "natural de", "relatiu o pertanyent a", "habitant de". N'hi ha que són pròpiament derivats, amb sufixos i altres no. Les diferents variants s'apliquen a uns o altres noms geogràfics per raons de fonètica morfològica o de tradició idiomàtica. (RuaiX 1986: 48)

4.2. L'àmbit estàndard

Teòricament, segons les característiques que ens solen presentar del llenguatge d'especialitat, les diferències entre les llengües en aquest àmbit s'han de reduir, atés que les llengües especialitzades tendeixen a la universalitat. Concretament, Cabré (1992: 121) parla de la "validesa supranacional" dels llenguatges d'especialitat.

Tanmateix, si observem la taula 2, ens adonarem que el català, encara que pot fer servir denominacions paral·leles a les del castellà i les del francès, sol utilitzar aquests noms procedents de la llengua popular i que també trobem en la llengua popular. En canvi, des del punt de vista morfològic, el castellà i el francès opten en aquest àmbit per sintagmes amb l'estructura: genèric vent + preposició de + (article definit) + direcció d'on bufa. Observem l'ús d'aquests sintagmes en alguns exemples:

(10) Vientos moderados del Suroeste en el Cantábrico y Galicia siendo fuertes entre Finisterre y Estaca de Bares. (*El País*, 7-2-2000)

(11) De dichos cinturones de altas presiones proceden vientos del SO y NO, respectivamente, en los hemisferios N y S, que rellenan las zonas subpolares de bajas presiones, en concurrencia con vientos tempestuosos de origen polar. (Candel 1996: 54)

(12) En fin de journée le ciel redeviendra très nuageux, annonçant de nouvelles pluies pour la nuit accompagnées d'un fort vent de sud-oest. (*Le Figaro*, 15-2-2000)

No es pot parlar de composts sintagmàtics en aquests exemples perquè sí que admeten la introducció de qualificatius entre el nucli i el sintagma preposicional (v. exemple 9). A més, en els composts sintagmàtics no és habitual que, després d'una preposició, s'incloga un determinant (*termòmetre de màxima i mínima, núvol de tempesta...*).

Ara bé, a banda d'aquests sintagmes, de vegades trobem altres denominacions en les previsions meteorològiques d'aquestes llengües. Així, per exemple, en castellà s'utilitzen, de manera esporàdica, alguns noms dels vents clàssics i, per tant, noms simples, entre els quals el més freqüent és *cierzo*.⁸

(13) Viento moderado del norte en el nordeste peninsular [...] *cierzo* en el valle del Ebro, del nordeste moderado en Canarias. (*Levante*, 12-2-2000)

En ocasions, utilitzen mots simples o composts producte d'una reducció del sintagma "vent + punt cardinal", del qual sols prenen el punt cardinal a causa d'una metonímia:

(14) Soplará Noroeste moderado en Girona. (*El País*, 19-2-2000)

D'altra banda, cal observar que en castellà la presència de l'article definit davant el punt cardinal és vacil·lant, sobretot davant els punts cardinals composts (*viento del noreste* o *viento de noroeste*). També la preposició s'omet en molts casos (*viento norte*, *viento sur*). Aquestes vacil·lacions, en canvi, no són habituals en francès, llengua en què els components es mantenen més fixos (*vent + de + punt cardinal*):

(15a) Le vent d'ouest sera modéré. (*Le Monde*, 26-8-2000)

(15b) Le vent de sud-est sera modéré à assez fort. (*Le Figaro*, 25-8-2000)

Així mateix, en francès també trobem en les previsions meteorològiques alguns mots simples procedents de la llengua popular:

(16) Près de la Méditerranée, le mistral et la tramontane, qui souffleront violemment, dégageront le ciel. (*Le Figaro*, 15-2-2000)

El cas del català és una mica més complex, ja que els termes presenten una gran varietat morfològica. Per tal d'analitzar aquest àmbit, caldria que distingíem dos subàmbits: un de més divulgatiu i un de més especialitzat. Dins el primer grup, podríem incloure les previsions meteorològiques o els manuals de caràcter més divulgatiu, en les qual s'utilitzen les denominacions de la tradicional rosa dels vents catalans:

(17) Illes Balears. Boirines i núvols baixos costaners. Ambient assolellat i molt càlid a la resta. Vents de component sud, principalment de xaloc. (*Avui*, 26-5-1999)

(18) [...] tramuntana de moderada a simple a fluixa a l'Alt Empordà i mestral moderat i també moderat i també fluix a les terres de l'Ebre. (*Avui*, 20-2-2000)

(19) Vent: fluix i variable a l'interior i marinades a la costa. (*Avui*, 23-6-1999)

(8) Cal tenir en compte que *El Periódico* fa servir un sistema semblant al del castellà i, per tant, utilitza els punts cardinals, possiblement perquè fa l'edició catalana amb un programa de traducció automàtica a partir del castellà.

(20) Quan bufa vent de terra cap a la mar (ponent, mestral, tramuntana), generalment, ho fa en forma de cops, de ratxes. (Picó, 33)

I dins el segon grup, tindríem els manuals de meteorologia més especialitzats, que fan servir un sistema semblant al del castellà i el francès:

(21) [...] va essent desviat per l'efecte de Coriolis cap a la dreta de la seva trajectòria inicial, progressivament amb més curvatura, fins a convertir-se en vent del sud-oest. (ALAR, 77)

De vegades, utilitzen una fórmula intermèdia amb l'estructura “vent + de + punt cardinal popular”.

(22) [...] els vents alisis per una banda i els de ponent per l'altra. (ALAR, 77)

(23) N'és un exemple el vent de garbí (del sud-oest) a les costes catalanes, que bufa quasi diàriament a les hores centrals del dia. (ALAR, 73)

El subàmbit divulgatiu presenta una gran diversitat de formes. En primer lloc, tenim uns quants mots simples, com ara *tramuntana* (nord), *xaloc* (sud-est), *garbí* (sud-oest) i *llebeig* (sud-oest). La majoria són vents de transició del sud i provenen de l'àrab. L'únic que s'aparta quant a l'origen àrab és *tramuntana*, un nom que presenta problemes de classificació dins els noms simples. Es tracta d'un mot llatí que en la llengua d'origen era derivat (TRANS-MUNTANA).

En segon lloc, hi ha mots derivats com *gregal* i *mestral*, que deriven dels mots antics *grec* i *mestre*. En els dos casos, el sufix que s'hi afegeix és *-al*. Tanmateix, també podríem considerar que es troben en el límit amb els simples perquè els mots originaris *grec* i *mestre* referits a vents ja no s'usen en l'actualitat i, per tant, s'ha perdut la consciència d'aquesta derivació. Pel que fa al sentit d'aquest sufix, aquesta és la informació que trobem en els manuals de lexicologia (Cabré 1994: 103):

+al	N	col·lectiu	dineral, personal
		objecte	davant, didal

Tot i això, les paraules *gregal* i *mestral* no s'adiuen amb el significat de ‘col·lectivitat’, sinó que són més pròximes al significat ‘qualitat’. En aquest cas, però, no hi ha cap diferència entre el significat de mot base, *mestre* i *grec*, i el significat del mot derivat. Possiblement, la funció del sufix té un caràcter distintiu, ja que *mestre* i *grec* són mots d'ús corrent amb un significat no vinculat al vent i, d'aquesta manera, quan es parla de *mestral* i *gregal*, ja se sap que únicament ens referim als vents.

Dins el grup dels mots derivats, hi ha també el terme *marinada*, un nom derivat d'un nom (*mar*) amb el sufix *-ada*. El sufix *-ada* és molt corrent en la llengua popular i, a més, solem atribuir-li molts valors. Cabré (1994: 103) n'apunta aquests:

+ada	N	col·lectiu	balustrada, nuvolada
		relació d'especificitat	rucada, pallassada
		cop	bastonada, colzada
		contingut	cullerada, cistellada

Això de banda, si analitzem el significat del mot *marinada*, observarem que no s'adiu completament amb cap d'aquests significats. Aquest fet ens indica que, en certa manera, *marinada* ha perdut el caràcter de derivat i hauríem de considerar-lo en el límit entre els mots simples i els derivats. En tot cas, si haguérem de relacionar-lo amb algun d'aquests sentits, hauríem de parlar de 'relació d'especificitat', en el sentit que la *marinada* és un 'vent propi de la mar'.

El següent graó en l'escala morfològica és ocupat pels mots habilitats *llevant* i *ponent*:

categoria de partida: V	categoria d'arribada: N
llevant	llevant
ponent	ponent

Es tracta de dos mots molt fixats en la categoria d'arribada, noms, fins i tot, més fixats que en la categoria de partida, on són formes de gerundi o participi present.

Per últim, tenim els mots composts, com ara *migjorn*. Es tracta d'un nom compost amb l'estructura "adjectiu + nom" i que, com els habilitats, fa referència al recorregut del sol.

Pel que fa a l'àmbit més especialitzat, predomina l'estructura de sintagma del tipus de castellà o del francès o, fins i tot de vegades és freqüent utilitzar el punt cardinal segons la nostra rosa dels vents (*vent de ponent*, *vent de garbí*...).

Per tant, d'acord amb el que hem vist el català distingeix dins l'estàndard entre un registre més divulgatiu, com són les previsions meteorològiques i un registre més especialitzat. En canvi, el castellà i el francès no fan aquesta diferenciació i mantenen més uniforme la terminologia èdica.

4.3. L'ÀMBIT POPULAR

En aquest àmbit, la riquesa de denominacions dona lloc també a una gran diversitat morfològica. Així, per exemple, en català trobem sintagmes lexicalitzats com *Maria Gavatxa*, noms composts (*menjafaves*, *robafaves*), derivats (*gregal*, *mestral*), habilitats (*ponent*, *llevant*) i simples (*llebeig*). En castellà, també trobem un ventall molt ampli de possibilitats, però no hem detectat cap sintagma lexicalitzat. No obstant això, es pot observar un augment dels mots simples (*lebeche*, *siroco*, *jaloque*, *auro*) i també dels derivats (*chocolatero*, *gallego*, *regañón*) respecte del català. Curiosament, els mots composts del català i del castellà tenen la mateixa estructura: verb d'acció violenta

+ nom (*rabiazorras, descuernacabras, robafaves, buida-sacs, matabres...*). En moltes ocasions el substantiu correspon al nom d'un animal, la qual cosa revela l'origen rural d'aquestes etiquetes en les dues comunitats lingüístiques. Convé comentar també que les diferències més importants entre castellà i català es concentren en els mots derivats. Els noms derivats en català (*gregal, mestral*) són menys clars com a tals que no els castellans (*chocolatero, regañón*).

En aquest àmbit, el francès és la llengua que presenta característiques més diferents. Així, per exemple, la diversitat morfològica es redueix molt més, de manera que sols podem parlar de mots simples (*bise, sirocco...*) i alguns de derivats (*marin, mistral*).

5. CONCLUSIONS

L'anàlisi contrastiva que hem dut a terme ens ha permès observar que, a l'hora de buscar equivalències dels vents en les tres llengües considerades, cal tenir en compte l'àmbit en què ens movem: formal (literari), estàndard (més o menys divulgatiu) i popular.

A partir del repàs dels diversos àmbits en les tres llengües hem pogut comprovar que el castellà és la llengua en què més han perviscut els noms clàssics, mentre que en les altres llengües hem trobat molts buits en aquest àmbit. Des del punt de vista morfològic, els noms de l'àmbit formal en totes les llengües són noms simples procedents de noms derivats del llatí i del grec. En l'àmbit estàndard, totes les caselles estan plenes i les distàncies entre les llengües es redueixen. No obstant això, el català és la llengua que presenta més diferències respecte de les altres en l'àmbit estàndard, ja que utilitza noms que s'usen també en l'àmbit popular (*tramuntana, gregal, mestral*), que són metonímics, en el sentit que prenen la procedència del vent pel vent mateix. Tanmateix, les altres dues llengües fan servir sintagmes, com "genèric *vent* + *de* + (article definit) + punt cardinal". De vegades, però, en castellà, fruit d'un procés metonímic, el nom del vent es redueix al punt cardinal. Per últim, l'àmbit popular és el que més creativitat presenta en les tres llengües, ja que la majoria de noms es creen a partir de processos metafòrics, la majoria dels quals responen a la metàfora 'els vents són persones'. Des del punt de vista morfològic, aquesta creativitat es manifesta mitjançant una gran varietat de formes: des dels noms simples fins als composts sintagmàtics, sobretot en el cas del català.

En comparar els tres àmbits lingüístics, s'ha pogut comprovar que l'àmbit popular i l'estàndard no estan tan distanciats com es pensa: ambdós se serveixen de figures conceptuals com la metàfora i la metonímia, i en tots dos àmbits predomina la varietat de formes des del punt de vista morfològic. Possiblement, en el cas del català aquest apropament entre l'àmbit popular i l'estàndard es fa molt més evident que no en les altres llengües, ja que, de fet, comparteixen les mateixes formes en alguns casos (*tramuntana, garbí, llebeig*).

Si focalitzem en la riquesa lèxica de l'àmbit popular, hem observat que està relacionada amb les característiques meteorològiques d'una zona, això és, els vents més destacats en la climatologia d'un lloc presenten una major diversitat de denominacions. Per exemple, en català, els vents del nord, del sud-oest i de l'oest, amb trets ben destacats, tenen moltes denominacions; en castellà, el nord i el nord-oest són els més quantitativament, i, en francès, el sud-est és el més ric quant a denominacions.

Això de banda, els resultats d'aquest estudi plantegen alguns problemes pel que fa a la traducció. Si entrem en la distinció per nivells, veurem que els noms formals, procedents dels vents clàssics, no tenen equivalències exactes en totes les llengües i, fins i tot, en català i en francès hi ha molts buits lèxics. Una possible solució a aquest problema és traduir el nom clàssic pel terme corresponent de l'àmbit estàndard i posar una nota del traductor indicant que no hi ha una equivalència exacta d'àmbits o, en tot cas, indicar el nom llatí original i explicar en una nota el significat.

L'àmbit estàndard és el que menys problemes presenta des del punt de vista de la traducció, ja que, en el cas del castellà i del francès, s'utilitzen noms amb l'estructura del sintagma (*vent + de + punt cardinal*) i, en el cas del català, es fa servir la rosa dels vents populars i un sintagma semblant a l'anterior (*vent + de + punt cardinal popular*), segons el grau de formalitat del text: en els manuals de divulgació i en les previsions meteorològiques se sol optar per la primera opció i en els manuals més especialitzats se sol utilitzar el sintagma. Possiblement, la situació costanera i la tradició marinera de la nostra comunitat lingüística és un factor que ha influït en la creació de les denominacions i també ha provocat que les denominacions populars hagen tingut més èxit en tots els àmbits lingüístics.

L'àmbit popular, en canvi, és el que pot plantejar més maldecaps per als traductors per dos motius: en primer lloc, perquè la diversitat de denominacions en les tres llengües és considerable; i en segon lloc, perquè aquests noms no tenen una significació estable, sinó que dins una mateixa llengua presenten variació diatòpica i també variació d'un grup professional a un altre. En aquest sentit, el traductor haurà de tenir en compte en quin camp s'usa una denominació en la llengua de partida i investigar quin nom utilitza aquest grup professional, de manera més general, en la llengua d'arribada.

Pel que fa a les diferències de conceptualització, cal anar en compte sobretot amb les equivalències dels vents de component nord (*tramuntana-tramontane*), que és on més variacions es produeixen i podem parlar de falsos amics, denominacions amb una forma semblant i un significat diferent. Per exemple, *tramuntana* (català) no és equivalent a *tramontane* (francès), ja que el primer designa el vent del nord i el segon el vent del nord-oest. També ens podem trobar amb el cas contrari, dos vents són equivalents des del punt de vista de la direcció però presenten trets diferents. Així, *solano* (castellà), *llevant* (català) i *harmattan* (francès) són vents de l'est, però el solano és un vent sec i calent, el llevant és un vent fresc i l'harmattan és un vent sec, que s'aproximaria més al solano. Una situació semblant pot produir-se amb els vents de l'oest, aquests vents en català s'associen amb vents secs, mentre que en francès són

humits. En aquests termes, el traductor haurà d'estar vigilant per alertar el lector, si convé, d'aquests matisos o, en tot cas, si la direcció del vent és menys important que les característiques, caldrà buscar un vent que presente en la llengua d'arribada els trets de la llengua de partida, encara que la procedència seiga diferent. Per tot això, caldrà que els traductors es fixen sempre en les definicions dels diccionaris monolingües de cada llengua i també en els manuals especialitzats en meteorologia.

ÀNGELS CAMPOS I GONZÁLEZ
Universitat de València

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALARCÓN, Marta i M. Carmen CASAS (1999) *Meteorologia i clima*, Barcelona, Universitat Politècnica de Catalunya. (ALAR)
- ALBEROLA, Patrícia *et alii* (1996) *Comunicar la ciència*, Picanya, Bullent.
- ALLEYN, Mervin (s. d.) *Les noms des vents en gallo-roman*, Lyon, Institut de Linguistique Romance.
- BLOCH, Oscar, dir. (1986) *Dictionnaire étymologique de la langue française*, París, Presses Universitaires de France [7^a ed.].
- BOSQUE, Joaquín i Joan VILÀ (1989) *Geografía de España*, vol. IX, Barcelona, Espasa Calpe.
- BRUGUERA, Jordi (1996) *Diccionari etimològic*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana. (Diccionaris complementaris).
- CABRÉ, M. Teresa (1992) *La terminologia. La teoria, els mètodes, les aplicacions*. Barcelona, Empúries.
- (1994) *A l'entorn de la paraula: lexicologia catalana*, València, Universitat de València, 2 vol.
- CAMPS, Josep i Jaume MASSONS (1998) *Meteorologia a Catalunya*, Barcelona, Associació catalana d'observadors meteorològics (CD-ROM).
- COROMINAS, Joan i José A. PASCUAL (1980) *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*, Madrid, Gredos.
- COROMINES, Joan (1980) *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Barcelona, Curial, 9 vol.
- CASARES, Julio (1977) *Diccionario ideológico de la lengua española: desde la idea a la palabra, desde la palabra a la idea*, Barcelona, Gustavo Gili. [2a ed.].
- CONCA, Maria *et alii* (1998) *Text i gramàtica: Teoria i pràctica de la competència discursiva*, Barcelona, Teide.

- CUENCA, M. Josep i Joseph HILFERTY (1999) *Introducción a la lingüística cognitiva*, Barcelona, Ariel.
- DIRVEN, René i Marjolijn VERSPOOR (1998) *Cognitive Exploration of Language and Linguistics*, Amsterdam/ Philadelphia, John Benjamins.
- GOMIS I CERDANYONS, Cels, a cura de (1998), GOMIS I MESTRE, Cels. *Meteorologia i agricultura populars: recull d'aforismes, modismes, creences i supersticions referents a la meteorologia i a l'agricultura a l'entorn dels anys 1864 a 1915*, Barcelona, Altafulla. (Gomis)
- GRIMAL, Pierre (1979) *Diccionario de mitología griega y romana*, Barcelona, Paidós.
- JORGE, Joan i Joan Josep RIVERA (1992) *Diccionari de meteorologia*, Barcelona, Universitat Politècnica de Catalunya.
- PANIZO, Juliano (1999) *Refranero temático español*, Valladolid, Universidad de Valladolid.
- RUAI, Josep (1986) *El català/3: lèxic i estilística*, Barcelona, Mojà.
- SANCHIS GUARNER, Manuel (1952) *Els vents segons la cultura popular*, Barcelona, Barcino.
- SEVA LLINARES, Antoni (dir.) (1993) *Diccionari llatí-català*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- TORRAS, Josep (dir.) (1996) *Diccionari castellà-català*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana. [2a ed.].

CORPUS

- ALARCÓN, Marta i M. Carmen CASAS (1999) *Meteorologia i clima*, Barcelona, Universitat Politècnica de Catalunya. (ALAR)
- AMADES, Joan (1982-1984) *Costumari català*, Barcelona, Salvat. 5 vol. [2a ed.].
- ALCOVER, Antoni M. i Francesc de B. MOLL (1977-1979) *Diccionari català-valencià-balear*, Palma de Mallorca, Moll, 10 vol. [2a ed.]. (DCVB)
- Avui*, 26-5-1999.
- Avui*, 23-6-1999.
- Avui*, 20-2-2000.
- CANDEL, Manuel (1997) *Atlas de meteorología*, Barcelona, Idea Books.
- CORREAS, Gonzalo (1992) *Vocabulario de refranes y frases proverbiales*, Madrid, Visor. (Correas)
- El País*, 7-2-2000.
- El País*, 19-2-2000.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1995) *Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans. (DIEC)
- Levante*, 12-2-2000.
- Levante*, 12-5-2000.

Le Figaro, 15-2-2000.

Le Figaro, 25-8-2000.

Le Monde, 26-8-2000.

REAL ACADEMIA ESPAÑOLA DE LA LENGUA (1992) *Diccionario de la lengua española*, Madrid, Espasa-Calpe. [21a ed.]. (RAE)

REY-DEVOBE, Josette i Alain REY (1993) *Le Nouveau Petit Robert*, Paris, Dictionnaires Les Robert. (PR)

RODRÍGUEZ PICÓ, Alfred (1995) *Quin temps farà?*, Barcelona, Proa. (Picó)

